

УДК 343.3/7:343.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.2.68>

## ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЯНЬ ОСОБИ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ У СТАТУСІ «ВОРА В ЗАКОНІ»: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Околіт О.В.,

доктор філософії в галузі права,

викладач кафедри кримінології та інформаційних технологій Національної академії внутрішніх справ

ORCID: 0000-0001-6498-6209

### **Околіт О.В. Проблеми кваліфікації діянь особи, що перебуває у статусі «вора в законі»: аналіз судової практики.**

Статтю присвячено комплексному доктринальному та правозастосовному аналізу змістовних і формально-юридичних проблем законодавчої дефініції «вора в законі» крізь призму принципу юридичної визначеності.

Актуальність дослідження зумовлена запровадженням у 2020 році відповідних змін до КК України, які ввели у нормативний обіг термінологію, що походить із кримінальної субкультури та не має усталеного юридичного змісту. У статті обґрунтовується теза, що відсутність легального визначення поняття «вор у законі» та чітких формалізованих критеріїв ідентифікації відповідного статусу спричинила системні труднощі як у доктрині кримінального права, так і в судово-слідчій практиці, насамперед у сфері доказування.

Особливу увагу приділено аналізу принципу юридичної визначеності як складової верховенства права та з'ясуванню його значення для допустимості криміналізації статусних ознак. На основі узагальнення наукових позицій вітчизняних учених показано, що чинні законодавчі дефініції «злочинного впливу» та «суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі "вора в законі"» мають узагальнений і значною мірою оціночний характер, що породжує ризики тавтології, логічної замкненості визначень і підміни доказування конкретної поведінки встановленням формального статусу.

У статті здійснено аналіз судової практики, який засвідчує, що проблеми правозастосування пов'язані не з так званою «криміналізацією статусу», а з недостатньою якістю нормативної конкретизації та процесуального опису інкримінованих дій. Обґрунтовується висновок, що предметом кримінально-правової оцінки у відповідних складах злочинів є конкретні дії, спрямовані на встановлення або поширення злочинного впливу, тоді як статус «вора в законі» виконує допоміжну функцію характеристики спеціального суб'єкта та підвищеної здатності впливати на інших осіб.

Порівняльно-правовий аналіз із законодавством Грузії дозволяє виявити як переваги нормативного закріплення відповідного статусу, так і його внутрішні обмеження, пов'язані з відсилочним характером дефініцій. У підсумку обґрунтовується необхідність подальшого вдосконалення кримінально-правового регулювання шляхом наповнення відповідної термінології чітким поведінковим змістом, що забезпечить відповідність принципу юридичної визначеності та підвищить ефективність і справедливість кримінального судочинства.

**Ключові слова:** злочинний вплив; «вор у законі»; кримінальна відповідальність; кримінальна субкультура; юридична визначеність; спеціальний суб'єкт злочину; доказування у кримінальному провадженні; організована злочинність.

### **Okolit O.V. Problems of qualification of acts committed by a person holding the status of a "thief in law": an analysis of judicial practice.**

The article is devoted to a comprehensive doctrinal and law-enforcement analysis of the substantive and formal legal problems related to the legislative definition of the "thief in law" through the prism of the principle of legal certainty. The relevance of the study is determined by the introduction in 2020 of the relevant amendments to the Criminal Code of Ukraine, which brought into the legal framework terminology originating from criminal subculture and lacking an established legal meaning. The article substantiates the thesis that the absence of a statutory definition of the concept of a "thief in law" and clear, formalized criteria for identifying the relevant status has resulted in systemic difficulties both in criminal law doctrine and in investigative and judicial practice, particularly in the sphere of proof.

Special attention is paid to the analysis of the principle of legal certainty as a component of the rule of law and to clarifying its significance for the admissibility of criminalizing status-based characteristics.

Based on a synthesis of scholarly positions advanced by Ukrainian legal scholars, it is demonstrated that the current legislative definitions of "criminal influence" and "subject of increased criminal influence, including a «thief in law»" are generalized and largely evaluative in nature. This generates risks of tautology, logical circularity of definitions, and the substitution of proof of specific conduct with the establishment of a formal status.

The article also examines judicial practice, which shows that law-enforcement problems are not caused by the so-called "criminalization of status", but rather by the insufficient quality of normative specification and procedural description of the incriminated acts. It is argued that the object of criminal-law assessment within the relevant corpus delicti consists of specific actions aimed at establishing or spreading criminal influence, whereas the status of a "thief in law" performs an auxiliary function as a characteristic of a special subject and an indicator of an enhanced capacity to influence others.

A comparative legal analysis of Georgian legislation makes it possible to identify both the advantages of statutory recognition of the relevant status and its internal limitations stemming from the cross-referential nature of legal definitions. In conclusion, the article substantiates the need for further improvement of criminal-law regulation by endowing the relevant terminology with clear behavioral content, which would ensure compliance with the principle of legal certainty and enhance the effectiveness and fairness of criminal justice.

**Key words:** criminal influence; "thief in law"; criminal liability; criminal subculture; legal certainty; special subject of a crime; proof in criminal proceedings; organized crime.

**Постановка проблеми.** Запровадження кримінально-правових механізмів протидії злочинному впливу, пов'язаному з кримінальною ієрархією, стало одним із найбільш дискусійних напрямів реформування кримінального законодавства України останніх років. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 4 червня 2020 р. Кримінальний кодекс України було доповнено положеннями, які, зокрема, оперують поняттям «особа, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі»» [1]. У публічному та науковому дискурсі цей нормативний акт отримав неофіційну назву «закон про злодіїв у законі». У публічному та науковому дискурсі цей акт отримав неофіційну назву «закон про злодіїв у законі».

У теорії кримінального права зазначена законодавча новація була сприйнята неоднозначно та зазнала ґрунтовної критики [2, с. 34; 3, с. 21-29; 4, с. 167-169; 5]. Ключовими недоліками поняття «особа, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі»», а також інших дефініцій, що визначають його зміст (передусім ідеться про «злочинний вплив» і «злочинну діяльність»), визнаються їх розпливчастість, оціночний характер та відсутність чітких формалізованих критеріїв, що ускладнює їх практичне застосування й суперечить вимогам правової визначеності, ясності та недвозначності кримінально-правової норми [6, с. 127; 7, с. 122-125; 8, с. 9-17]. Звертається увага на те, що кримінальний закон оперує термінологією, яка не має легальної дефініції та не передбачає чітких доказових стандартів її встановлення [9]. Зокрема, наголошується, що в законі не розкрито, чим саме «вор у законі» відрізняється від інших суб'єктів підвищеного злочинного впливу та які специфічні ознаки характеризують цей статус (А.О. Нікітін) [4, с. 169]. Також підкреслюється, що формулювання ч. 5 ст. 255 КК України не повною мірою узгоджується з теоретичними вимогами до кваліфікуючих ознак як інструменту диференціації кримінальної відповідальності (А.А. Вознюк, О.О. Дудоров, С.С. Чернявський) [10, с. 31-32], а поширення криміналізації окремих діянь на «злодіїв у законі» розцінюється як псевдокриміналізація, оскільки такі дії можуть бути охоплені загальними складами злочинів, пов'язаних з організованою злочинністю (В.О. Гацелюк) [11, с. 218].

Зазначені обставини ставлять під сумнів відповідність законодавчих положень щодо «вора в законі» принципу юридичної визначеності, який у кримінальному праві виражається формулою *nullum crimen sine lege certa* – «немає злочину без точного закону». Цей принцип вимагає, щоб особа могла передбачити кримінально-правові наслідки своєї поведінки, а ознаки складу злочину були сформульовані настільки чітко, щоб не залишати простору для довільного тлумачення. У цьому контексті особливої актуальності набуває аналіз судової практики кваліфікації діянь осіб, яких характеризують як «ворів у законі», а також з'ясування того, чи не підмінюється в ній доказування конкретної протиправної поведінки встановленням самого кримінального статусу.

**Метою дослідження** є з'ясування змістовних і формально-юридичних проблем законодавчої дефініції «вора в законі» крізь призму принципу юридичної визначеності.

**Стан опрацювання проблематики.** Проблематика кримінально-правового регулювання злочинного впливу, зокрема в контексті запровадження категорії «вор у законі», стала предметом активного наукового обговорення після внесення відповідних змін до КК України у 2020 році. У

наукових працях вітчизняних учених увага зосереджується на аналізі змісту понять «злочинний вплив» і «суб'єкт підвищеного злочинного впливу», їх співвідношенні з традиційними інститутами кримінального права, а також на відповідності цих дефініцій принципу юридичної визначеності. Значна частина досліджень має критичний характер і акцентує на розпливчастості законодавчих формулювань, їх оціночності та проблемах доказування у правозастосовній практиці. Водночас питання меж криміналізації статусних ознак, а також ризику підміни доказування конкретної протиправної поведінки встановленням формального статусу залишаються дискусійними й потребують подальшого комплексного наукового осмислення.

**Виклад основного матеріалу.** Законодавче використання терміна, що походить із кримінальної субкультури та не має усталеного юридичного змісту, зумовило істотні проблеми як у доктрині кримінального права, так і в судово-слідчій практиці. Центральною серед них є **відсутність легального визначення поняття «вор у законі»**, а також пов'язане з цим питання допустимості притягнення особи до кримінальної відповідальності в умовах такої нормативної невизначеності. На цю проблему неодноразово звертали увагу вчені пропонуючи навіть у таких випадках звертатися до словників аргю або безпосередньо до представників злочинного середовища [5; 12, с. 168-169; 13, с. 215].

На відміну від термінів, що використовуються в класичних інститутах кримінального права, поняття «вор у законі» не має ані історичного закріплення в національному законодавстві, ані чітко окреслених нормативних меж. Його походження пов'язане з неформальною ієрархією злочинного середовища, у межах якої відповідний статус визнається не державою, а обмеженим колом осіб, що належать до закритої соціальної групи.

У кримінальному законодавстві України це поняття використовується без надання йому легального визначення, тоді як у законодавстві Грузії відповідний статус отримав нормативне закріплення. Так, у ст. 3 Закону Грузії «Про організовану злочинність та рекет» від 20 грудня 2005 р. міститься легальна дефініція «зłodія в законі» як особи, яка в будь-якій формі керує та/або організовує «зłodійський світ» чи керує та/або організовує певну групу осіб із використанням методів «зłodійського світу» [14]. Такий підхід має очевидні переваги, зумовлені наявністю відповідної дефініції, що безумовно полегшує правозастосування. Водночас недоліки цієї дефініції полягають у тому, що вона не розкриває повною мірою змісту поняття «зłodійський світ», а, навпаки, відсилає до інших законодавчих дефініцій – «діяльність зłodійського світу», «зłodійське зібрання», «зłodійське розбирання».

Використання в кримінальному законодавстві України терміна «вор у законі» без надання йому легального визначення зумовило низку проблем у правозастосовній практиці. Передусім це виявляється у складнощах встановлення юридично значущих обставин за відсутності нормативних орієнтирів, які б визначали зміст відповідного статусу та критерії його підтвердження. Судова практика вже зафіксувала цю проблему як системну.

Показовим у цьому контексті є вирок Ріпкинського районного суду Чернігівської області від 18 листопада 2022 р., у якому суд прямо констатував що *під час дослідження примітки до ст. 255 КК України, пояснювальних записок до Закону № 671-IX, інших нормативно-правових актів та наукових джерел не було встановлено жодного законодавчого визначення терміна «вор в законі», а також переліку документів чи інших матеріальних носіїв, якими мав би підтверджуватися відповідний статус [15].*

Фактично суд визнав, що правозастосувач опинився в ситуації, коли від нього вимагається встановлення юридично значущої обставини за повної відсутності нормативних критеріїв її ідентифікації. Такий стан речей створює ризики довільного тлумачення закону та неоднозначності судової практики, що суперечить вимогам юридичної визначеності.

Цю проблему підтверджує і практика апеляційних судів. В ухвалі Київського апеляційного суду від 2 червня 2021 р. зафіксовано позицію сторони захисту, відповідно до якої виникають обґрунтовані сумніви в тому, що законодавче закріплення термінології, яка використовується виключно у міжособистісному спілкуванні членів закритої соціальної групи та не має формального визначення й документального підтвердження, може сприяти належному доказуванню відповідного статусу у конкретної особи [16]. Ця позиція відображає об'єктивні труднощі кримінального провадження, у якому кожна юридично значуща обставина має бути доведена за допомогою належних, допустимих і достовірних доказів.

З доктринальної точки зору така аргументація є обґрунтованою. Термінологія, що походить із кримінальної субкультури та не має чітко визначених ознак, не може автоматично перетворюватися на процесуально придатний інструмент доказування. За відсутності формалізованих критеріїв виникає ризик підміни доказування конкретних фактів апеляцією до оціночних суджень або неформальних уявлень про статус особи. Водночас це не означає, що використання подібної терміно-

логії є принципово неприйнятним для кримінального права. Вона може функціонувати в правовому полі за умови, що її зміст наповнюється через встановлення конкретних форм поведінки, які мають об'єктивне вираження та можуть бути перевірені в межах кримінального провадження.

Окремої уваги потребує **оціночний характер** законодавчих формулювань, запроваджених так званім «законом про злодіїв у законі». Законодавець увів у правовий обіг конструкцію «особа, яка здійснює злочинний вплив або є особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі»». Водночас примітки до ст. 255 КК України містять загальні визначення понять «злочинний вплив» та «суб'єкт підвищеного злочинного впливу, у тому числі «вор у законі»». Однак ці визначення мають узагальнений і значною мірою оціночний характер, оскільки оперують такими нечіткими та законодавчо невизначеними категоріями, як «авторитет», «інші особисті якості», «можливості», «сприяння», «спонукання», «координація», «злочинна діяльність», що ускладнює однозначне тлумачення й застосування відповідних положень.

Вчені звертають увагу на те, що ознаки поняття «вор у законі» окреслено за допомогою оціночної лексики («здійснення злочинного впливу», «координація злочинної діяльності інших осіб, які здійснюють злочинний вплив», «авторитет», «інші особисті якості чи можливості»), що порушує принцип юридичної визначеності як складову верховенства права (В.О. Левчук) [17, с. 249]. У визначенні особи, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема у статусі «вора в законі», наявна тавтологія (О.І. Міневич) [7, с. 122], а також порушено вимоги формальної логіки, оскільки створено так зване «коло у визначенні»: те, що визначається, не може повторюватися у власному визначенні ані прямо, ані опосередковано (К.В. Юртаєва та Р.Р. Романів) [18, с. 228]. Також висловлювалися заперечення щодо доцільності використання терміна «статус» (П. Фріс, І. Фріс) [19]. Крім того, наголошується на тому, що залишається незрозумілим, у чому саме полягає специфіка статусу «вора в законі» серед інших суб'єктів підвищеного злочинного впливу (С.Г. Киренко) [20, с. 61-62].

Зазначені труднощі знаходять відображення і в апеляційній практиці. Так, в ухвалі Київського апеляційного суду від 2 червня 2021 р. сторона захисту, обґрунтовуючи необґрунтованість повідомленої підозри, вказувала на невизначеність та оціночний характер використаних у законі термінів [16]. Така позиція не може розцінюватися як заперечення наявності будь-якої нормативної основи для тлумачення відповідних понять, однак свідчить про об'єктивну складність їх практичної реалізації за відсутності достатньо формалізованих критеріїв.

Це спонукає правозастосовувача до самостійного наповнення оціночних понять змістом, спираючись на власне розуміння, наукові джерела або навіть відомості з кримінального середовища. Така ситуація підвищує ризик фрагментарності й суперечливості судової практики, а також створює загрозу порушення принципу юридичної визначеності, який вимагає, щоб особа могла передбачити кримінально-правові наслідки своєї поведінки.

Аналіз судової практики свідчить, що наявність у законі загальних визначень «злочинного впливу» та «суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі «вора в законі»», не усунула труднощів їх практичного застосування у кримінальному провадженні. Узагальнений і оціночний характер цих дефініцій істотно ускладнює їх використання в процесі доказування та змушує суди встановлювати юридично значущі обставини за відсутності чітких і формалізованих нормативних орієнтирів.

Водночас проблема полягає не в самому використанні терміна, що походить із кримінальної субкультури, а у відсутності його належної нормативної конкретизації та чіткого зв'язку з об'єктивно фіксованими формами поведінки. За умови, що законодавець пов'яже такий статус із конкретними діями, які можуть бути предметом доказування у кримінальному провадженні, відповідна термінологія може бути інтегрована в кримінальне право без порушення принципу юридичної визначеності. У протилежному разі вона й надалі залишатиметься джерелом процесуальних ускладнень і підвищених ризиків для забезпечення справедливого судового розгляду.

Аналіз апеляційної практики свідчить, що одна з ключових проблем застосування ст. 255-1 КК України пов'язана з труднощами **розмежування доказування конкретної кримінально-протиправної поведінки та встановлення ознак спеціального суб'єкта**. В одній з апеляційних скарг сторона захисту звертає увагу на те, що за чинною редакцією ст. 255-1 КК України фактично пропонується притягати особу до кримінальної відповідальності лише на підставі визнання її «злодієм у законі», незалежно від того, чи вчиняла вона будь-які конкретні злочинні дії. Водночас з формулювання зазначеної норми не завжди є очевидним, у чому саме полягають об'єктивна та суб'єктивна сторони відповідного злочину [16].

Така позиція є юридично необґрунтованою. *По-перше*, ані ст. 255-1, ані пов'язані з нею норми КК України не передбачають кримінальної відповідальності за сам факт перебування у певному кримінальному статусі.

Водночас вчені за результатами аналізу слідчої та судової практики зауважують, що надання особі статусу «вор у законі» визнається одним із проявів злочинного впливу (А.А. Вознюк, А.О. Нікітін) [21, с. 202]. Пропонується навіть безпосередньо закріпити у дефініції злочинного впливу наділення особи кримінальним статусом, що забезпечує неформальну владу на певній території, прийняття цього статусу з подальшим здійсненням відповідних повноважень, а також примушування інших осіб до його визнання (А.А. Вознюк) [22, с. 28; 23, с. 138].

Для порівняння, у КК Грузії прямо криміналізовано перебування особи у статусі «зłodія в законі» (ч. 1 ст. 223-1 КК Грузії) [24], хоча і там питання тлумачення поняття «перебування» залишається дискусійним, оскільки воно може розумітися як здійснення певних функцій особою, наділеною таким статусом.

Предметом криміналізації в ст. 255 КК України є конкретні дії, що полягають у створенні злочинних об'єднань, керівництві ними та участі в них, а статус «вора в законі» використовується лише як різновид спеціального суб'єкта або як кваліфікуюча ознака суб'єкта, що підвищує суспільну небезпечність вчиненого діяння. Відтак суд не може визнавати особу винною у вчиненні кримінального правопорушення виключно на підставі її належності до кримінальної субкультури без встановлення чіткого та безпосереднього зв'язку з конкретними діями, передбаченими диспозицією відповідної кримінально-правової норми.

Особа, яка перебуває у статусі «вора в законі», може бути суб'єктом будь-яких кримінальних правопорушень, передбачених КК України. Водночас специфіка її протиправної діяльності, як правило, пов'язана із здійсненням злочинного впливу, оскільки саме цей статус наділяє її можливістю впливати на поведінку інших осіб у кримінальному середовищі. З урахуванням цього законодавець передбачив низку складів кримінальних правопорушень, у яких «вор в законі» виступає спеціальним суб'єктом, зокрема:

створення злочинної організації, керівництво такою організацією або її структурними частинами, участь у злочинній організації, створення злочинної спільноти та керівництво нею (ч. 5 ст. 255 КК України);

умисне встановлення або поширення злочинного впливу за відсутності ознак, передбачених ч. 5 ст. 255 КК України (ч. 3 ст. 255-1 КК України);

вербування, озброєння, навчання особи з метою вчинення терористичного акту, використання особи з цією метою, а також проходження навчання тероризму (ч. 4 ст. 258-4 КК України).

У зазначених кримінально-протиправних діяннях статус «вора в законі» не є самостійною підставою відповідальності, а виступає кваліфікуючою характеристикою суб'єкта, що зумовлює підвищену суспільну небезпечність діяння та слугує підставою для застосування особливо кваліфікованих складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 5 ст. 255, ч. 3 ст. 255-1 та ч. 4 ст. 258-4 КК України. Водночас у теорії кримінального права пропонується кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу» додати також до ст. 255-2 КК України (А. А. Вознюк) [25, с. 73].

В інших складах кримінальних правопорушень особа, яка перебуває у статусі «вора в законі», є загальним суб'єктом злочину або кримінального проступку, і сам по собі цей статус не має кримінально-правового значення.

Окрему процесуальну специфіку має склад злочину, передбачений ч. 3 ст. 255-3 КК України, у якому особа у статусі «вора в законі» не виступає ані суб'єктом, ані потерпілим, а є спеціальним адресатом злочинного звернення, наділеним підвищеною здатністю здійснювати злочинний вплив. Саме ця властивість зумовлює криміналізацію самого факту звернення до такої особи. Водночас у разі подальшої реалізації злочинного впливу «вор в законі» та особа, яка до нього звернулася, можуть утворювати співучасть у відповідному кримінальному правопорушенні, вчиненому внаслідок такого звернення.

*По-друге*, примітки до ст. 255 КК України містять визначення «злочинного впливу» та «суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі "вора в законі"», у яких цей статус розкривається через здатність координувати злочинну діяльність, впливати на інших осіб, організувати чи розподіляти ресурси. Отже, йдеться не про символічне визнання статусу, а про функціональну характеристику поведінки особи.

*По-третьє*, твердження про відсутність у нормі об'єктивної та суб'єктивної сторін є некоректним, оскільки об'єктивна сторона полягає у створенні злочинних об'єднань, керівництві ними, участі в них, а також у вчиненні дій, спрямованих на встановлення або поширення злочинного впливу, тоді як суб'єктивна сторона виражається в умислі, спрямованому на вчинення саме цих кримінально-протиправних діянь.

*По-четверте*, додатковим і доволі переконливим аргументом на користь поведінкової (а не «статусної») природи кримінально-правового реагування є те, що у практиці застосування

ст. 255-1 КК України особам, яких обвинувачення характеризує як «ворів у законі», фактично інкримінують не сам «статус», а конкретні дії, вчинені з використанням авторитету та організаційних можливостей, пов'язаних із таким статусом. Ця теза важлива не лише з кримінально-правового, а й з кримінально-процесуального погляду, оскільки саме процесуальна якість викладу фактичних обставин визначає межі судового розгляду та реальність права на захист.

Показовою є ухвала Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 22 серпня 2024 р., у якій суд, оцінюючи придатність обвинувального акта, прямо посилається на правову позицію, сформульовану в постанові Верховного Суду України № 5-238кс16 від 24.11.2016 р.: вирішальне значення має виклад саме фактичних обставин кримінального правопорушення, адже коректне їх відображення є необхідним не тільки для аргументації висновків органу досудового розслідування, а й для подальшого дослідження в суді та реалізації права на захист. У цій логіці фабула обвинувачення розглядається як «фактична модель» злочину, тоді як формула і формулювання обвинувачення – як «правова модель», що повинна бути узгодженою з описаними фактами [26].

Далі (у тій самій ухвалі) суд звертає увагу на ключову для нашої статті обставину: у конкретно-провадженні правова кваліфікація дій обвинувачених (ОСОБА\_10 та ОСОБА\_11) не відповідала викладу фактичних обставин і формулюванню обвинувачення. Водночас сам опис інкримінованої діяльності демонструє, що обвинувачення конструюється навколо набору конкретних управлінських та координаційних практик, характерних для злочинного впливу: налагодження координації інших суб'єктів підвищеного злочинного впливу; участь у розподілі «злодійського фонду» («общака») для підтримки інших осіб у місцях позбавлення волі, осіб, що потребують лікування або мають похилий вік; вирішення конфліктів на підставі «воровських понять» та підтвердження «призначення» «смотрящого»; організація «гріву» у виправній колонії; визначення відповідальних за збір коштів на певній території; виконання «арбітражних» функцій; координація («курсуння») злочинної діяльності (зокрема, у контексті шахрайських «call-центрів»). Усі ці елементи – це дії, а не «статус» як такий, і саме вони покликані наповнювати зміст обвинувачення за ч. 3 ст. 255-1 КК України [26].

Водночас ухвала Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 22 серпня 2024 р. демонструє іншу, принципово процесуальну проблему: навіть коли обвинувачення перераховує подібні дії, воно має бути конкретизованим і внутрішньо узгодженим – тобто повинно чітко розкривати, у чому саме полягало «встановлення та поширення злочинного впливу», яким способом це було «доведено до відома інших», у чому проявився вплив «у суспільстві», який ступінь участі кожної особи, а також як наведені факти кореспондують обраній кваліфікації. Саме дефіцит цієї конкретизації (а не «криміналізація статусу») стає підставою для критики обвинувального акта.

Наведений приклад судової практики підсилює нашу позицію: у вітчизняній моделі кримінально-правова оцінка не прив'язується до «статусу» ізольовано, а має будуватися на доведенні конкретних діянь злочинного впливу, тоді як статус «вора в законі» виконує допоміжну роль характеристики спеціального суб'єкта/підвищеної здатності впливати. Проблемною ж ланкою найчастіше виявляється якість процесуального опису та доказування поведінки, а не сама конструкція заборони як «криміналізація статусу».

Таким чином, твердження про нібито криміналізацію в ст. 255-1 КК України самого статусу «вора в законі» не знаходить підтвердження ні в змісті норми, ні в аналізі реальної правозастосовної практики, у якій предметом інкримінування виступають конкретні дії, вчинені з використанням злочинного авторитету та організаційних можливостей, пов'язаних із цим статусом. Водночас поява подібних аргументів у кримінальному процесі значною мірою зумовлена недоліками формулювання обвинувачення, коли фактичні обставини викладаються неконкретно або неузгоджено з обраною кваліфікацією, що створює враження «статусного» переслідування.

Реальна проблема полягає не у відсутності в нормі ознак складу злочину, а у складності доведення тих дій, які утворюють зміст злочинного впливу, та у необхідності чіткого розмежування між реальною поведінкою особи і допоміжною характеристикою її статусу як носія підвищеного злочинного авторитету.

**Висновки.** Проведений аналіз дає підстави для таких узагальнюючих висновків.

Запровадження у кримінальне законодавство України терміна «вор у законі», що походить із кримінальної субкультури та не має усталеного юридичного змісту, спричинило системні доктринальні й практичні труднощі. Ключовою проблемою залишається відсутність легального визначення цього поняття та чітких нормативних критеріїв його ідентифікації, що суперечить вимогам юридичної визначеності як складової верховенства права.

Аналіз судової практики підтверджує, що оціночний і узагальнений характер дефініцій «злочинного впливу» та «суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі "вора в законі"» по-

ставив правозастосувача в ситуацію необхідності встановлення юридично значущих обставин за відсутності формалізованих нормативних орієнтирів, що створює ризики довільного тлумачення та фрагментарності судової практики.

Водночас твердження про криміналізацію самого статусу «вора в законі» не знаходить підтвердження ані в змісті відповідних норм КК України, ані в реальній правозастосовній практиці. Предметом кримінально-правової оцінки є не символічний статус як такий, а конкретні дії, що утворюють зміст злочинного впливу, тоді як статус виконує допоміжну функцію характеристики спеціального суб'єкта та підвищеної здатності впливати на інших осіб.

Основною проблемною ланкою залишається якість нормативної конкретизації та процесуального опису інкримінованої поведінки. Недостатня чіткість формулювання обвинувачення й дефіцит деталізації фактичних обставин створюють ілюзію «статусного» переслідування та підривають ефективність кримінально-правового реагування.

Отже, подальше вдосконалення законодавства має бути спрямоване на наповнення відповідної термінології чітким поведінковим змістом через закріплення конкретних форм злочинного впливу, які підлягають об'єктивному доказуванню у кримінальному провадженні. Це є необхідною умовою забезпечення юридичної визначеності та справедливого судового розгляду.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою : Закон України від 4 червня 2020 р. № 671-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-20#Text>.
2. Вознюк А.А. Встановлення або поширення злочинного впливу: актуальні питання кримінальної відповідальності. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 3 (17). С. 21–39. DOI: 10.34015/2523-4552.2021.3.03.
3. Вознюк А., Дудоров О. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою: аналіз законодавчих новел. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2021: Альманах наукових праць / за ред. проф. Є.Л. Стрельцова, проф. О.В. Козаченка, PhD О.М. Мусиченко*. Миколаїв: МІП НУ ОЮА, 2021. С. 21–31. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/babc1261-3503-4673-9027-46c470cc42a0>.
4. Нікітін А.О. «Злодій у законі» у кримінальному законодавстві: зарубіжний досвід та процес запровадження в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 167–170. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/ae57e6f0-8a44-47f5-8a6e-3b75246a6dbf>.
5. Речицький В. Критичний аналіз ст. 255 Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за злочини, вчинені «злочинною спільнотою» (станом на 22.07.2020). *Інформаційний портал «Права людини в Україні»*: [сайт]. URL: <https://khp.org/1595421303>.
6. Околіт О.В., Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації чи злочинної спільноти та участь у них: проблеми теорії і практики: монографія / за наук. ред. А.А. Вознюка. Київ: Видавництво «Норма права», 2025. 324 с.
7. Міневич О.І. Поняття та види правових помилок: загальнотеоретичне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2021. 237 с.
8. Vozniuk A. Criminal and Legal Counteraction to the Activities of Criminal Authorities: The Ukrainian Model. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. Vol. 27, No. 1. PP. 9–19. DOI: 10.33270/0122271.9. <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/21704>.
9. Вознюк А.А. Протидія організованим злочинності в Україні: перспективи удосконалення кримінального законодавства. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1 (11). С. 176–194. doi: 10.34015/2523-4552.2020.1.18.
10. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255<sup>1</sup>, 255<sup>2</sup>, 255<sup>3</sup>, 256 Кримінального кодексу України): науково-практичний коментар / А.А. Вознюк, О.О. Дудоров, С.С. Чернявський. Київ: Норма права, 2021. 130 с.
11. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ: ВАІТЕ, 2021. С. 218.
12. Мусиченко О.М. Зрозумілість сучасного кримінального закону: монографія. Миколаїв: Іліон, 2021. 308 с.
13. Копйова І.А., Ципищук К.В. Щодо доцільності введення категорії «вор/злодій в законі» в кримінальне законодавство України. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 2. С. 209–219. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/218040>.
14. Про організовану злочинність та рекет: Закон Грузії від 20 грудня 2005 р. № 2354-RS (станом на 2 серпня 2025 р.). URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/27814?publication=2>.

15. Вирок Ріпкинського районного суду Чернігівської області від 18 листоп. 2022 р. у справі № 743/766/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107443129>.
16. Ухвала Київського апеляційного суду від 02 черв. 2021 р. У справі № 757/26748/21-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97427055>.
17. Левчук В.О. «Вор в законі»: відоме поняття та нові кримінально-правові проблеми. *Нове українське право*. 2021. № 4. С. 249. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.4.36>.
18. Юртаєва К.В., Романів Р.Р. Компаративно-критичний аналіз положень КК України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 2. С. 228. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/218829>.
19. Фріс П., Фріс І. Про боротьбу зі злочинними спільнотами (нотатки на полях закону). *Юридичний вісник України*. 2020. № 28–29. URL: <https://yv.u.com.ua/pro-borotbu-zi-zlochynnymy-spilnotamy-notatky-na-polyah-zakonu>.
20. Киренко С.Г. Проблеми кримінально-правового забезпечення боротьби з організованою злочинністю. *Dictum factum*. 2020. № 2. С. 59–65 DOI: <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2020-2-7-59-65>.
21. Вознюк А.А., Нікітін А.О. Терміни «кримінально протиправна діяльність» та «злочинна діяльність»: актуальні питання тлумачення і практики застосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2025. Випуск 89. Частина 3. С. 195–208. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.29>.
22. Вознюк А. Злочинний вплив: проблеми правозастосування та напрями вдосконалення підстав кримінальної відповідальності. *Наука і правоохорона*. 2025. Вип. 3 (69). С. 20–30. DOI: 10.33270/0525693.2.
23. Вознюк А.А. Досвід Вірменії та Грузії у забезпеченні кримінально-правової протидії організованій злочинності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Випуск 4. Частина 3. С. 131–140. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.20>.
24. Кримінальний кодекс Грузії від 22 липня 1999 р. № 2287-нд. (станом на 16 квітня 2025 р.). URL: <https://surl.li/pxlfgv>.
25. Вознюк А. Кваліфікуючі (особливо кваліфікуючі) ознаки злочинів, пов'язаних із злочинним впливом: сучасні виклики та шляхи оптимізації кримінально-правової протидії. *Архів кримінології та судових наук*. 2025. № 1 (11). С. 65–74. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.03>.
26. Ухвала Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 22 серп. 2024 р. у справі № 757/37923/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121213397>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 3.01.2026  
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026  
Дата публікації: 2.02.2026